

ZEEGAANDE HOUTEN SCHEPEN

*Bijdragen aan de Dag van de historische maritieme
archeologie in Nederland (14de Glavimans symposion)*

A.F.L. **VAN HOLK**, R. **OOSTING**, A.B.M. **OVERMEER**,
A.D. **VOS** EN W.B. **WALDUS** (RED.)

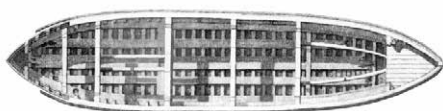
This is a free offprint – as with all our publications the entire book is freely accessible on our website, and is available in print or as PDF e-book.

www.sidestone.com

ZEEGAANDE HOUTEN SCHEPEN

*Bijdragen aan de Dag van de historische
maritieme archeologie in Nederland
(veertiende Glavimans symposion)*

A.F.L. **van Holk**, R. **Oosting**, A.B.M. **Overmeer**,
A.D. **Vos** en W.B. **Waldus** (red.)

GLAVIMANS STICHTING

Het Glavimans symposium, de Dag van de historische maritieme archeologie in Nederland wordt gesponsord door:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

© 2023 Individuele auteurs

Uitgegeven door Sidestone Press, Leiden
www.sidestone.com

Vormgeving & omslagontwerp: Sidestone Press

Omslagfoto: Twee grote wrakken bij paal 25.5, op de voorgrond het kottertje (wrak II), op de achtergrond de resten van het spiegelschip (wrak I) (foto: S. Kok, ROSE photography, Terschelling).

ISBN 978-94-6426-245-2 (softcover)

ISBN 978-94-6426-246-9 (hardcover)

ISBN 978-94-6426-247-6 (PDF e-book)

DOI 10.59641/yov8dxxpq

Inhoud

Voorwoord	7
Programma van de Dag van de historische maritieme archeologie in Nederland (het veertiende Glavimans symposion), 9 december 2022, Batavialand, Lelystad	9
Gedachten bij de eerste Glavimans symposia <i>Reinder Reinders</i>	11
Veertig kanonnen maken nog geen oorlogsschip. Kanonlopen in zestiende-, zeventiende- en achttiende-eeuwse scheepswrakken, een interpretatiekader <i>Arent D. Vos</i>	23
Scheurrak SO1 25 jaar later. Een interdisciplinair onderzoek naar scheepsconstructie en materiële cultuur <i>Hendrik Lettany en Geke Burger</i>	51
Hoe een Straatvaarder uit de vroege achttiende eeuw verging op de Zuiderzee. Het verhaal achter het wrak van de <i>Queen Anne</i> <i>Yftinus van Popta</i>	73
Scheepswrakken in Portable Antiquities of the Netherlands (PAN) <i>Mirjam Kars</i>	93
Maritiem erfgoed in kaart <i>Robert de Hoop</i>	107
Het <i>Witsen Scheepsbouw</i> platform. Een modern naslagwerk van de zeventiende-eeuwse Nederlandse scheepsbouw <i>Tomas Schuurbijs, Ab Hoving en Johan Opdebeeck</i>	111
Van doodgewoon tot zeer merkwaardig. Kleinschalige maritieme bedrijvigheid in Zaandam <i>Piet Kleij</i>	121

Van dik hout. De Hollandse markt van (scheeps)hout tussen 1500 en 1800	139
<i>Victor Enthoven</i>	
Aangespoeld of drooggevallen. Scheepsvondsten op de grens van water en land	159
<i>Alice Overmeer</i>	
Kleding aan boord. Identificatie van een negentiende-eeuws vissersschip op kavel OF 60 met bijzondere kledingstukken	179
<i>André van Holk en Tara Pijpers</i>	
Koken aan boord van waterschepen in 1500-1700. Een rapportage van scheepswrak NP 40	203
<i>Maaïke Honshorst</i>	
Een luie peilschaal in de Maas bij Gennep	221
<i>Peter Seinen en Joost van den Besselaar</i>	
Duikinspecties Archeo ODC in Markermeer en Hoornse Hop: Scheepswrak NCN 30429	227
<i>Joris Bleeker, David Bouman en Jan-Willem Oudhof</i>	
Project 'Blokkenwrak' van Stichting Maritieme Archeologie	235
<i>Klaas Wiersma</i>	
De ontwikkeling van scheepsgeschut van 1500 tot 1700	243
<i>Nico Brinck</i>	
Wat ligt waar? Een verkenning van het nog aanwezige oorlogserfgoed in de Noordzee	263
<i>Hans van der Weide</i>	

Maritiem erfgoed in kaart

Robert de Hoop

Samenvatting

In binnen- en buitenlandse wateren liggen in totaal ruim 1600 Nederlandse scheepwrakken. De online database Maritime Stepping Stones (MaSS) bevat informatie en verhalen over deze wrakken en ander Nederlands maritiem erfgoed. MaSS biedt, indien beschikbaar, feitelijke gegevens, kaarten, foto's, documenten, tekeningen, video's en 3D-modellen van elke site. De website is toegankelijk voor het publiek, archeologische professionals en vrijwilligers en heeft als doel de zichtbaarheid van maritieme archeologie te vergroten en het maatschappelijk belang ervan te benadrukken.

Trefwoorden: beheer, cultureel erfgoed, scheepswrakken, database, website

Introductie

Nederland heeft een bijzonder maritiem verleden. In binnen- en buitenlandse wateren liggen in totaal ruim 1600 scheepwrakken die we nog altijd als ons eigendom beschouwen.¹ De Nederlandse staat claimt – als vlagstaat – het eigendom van wrakken van de Koninklijke Marine waar ook ter wereld, maar ook die van haar voorgangers de admiraliteiten, alsook die van de West-Indische Compagnie (WIC) en de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Deze zogenoemde staatsschepen genieten Nederlandse immuniteit. Het eigendom en de immuniteit blijven bestaan wanneer de vaartuigen gezonken zijn. De Rijksoverheid is op grond van het feit dat zij het eigendom claimt over staatsschepen verantwoordelijk voor het beheer van de wrakken. Dit beheer wordt uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in samenwerking met de ministeries van Buitenlandse Zaken, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Financiën en Defensie. Deze zijn verenigd in de interdepartementale Wrakkencommissie. Informatie en verhalen over de 1600 scheepswrakken en ander Nederlands maritiem erfgoed zijn door de RCE online beschikbaar gesteld voor het grote publiek op Maritime Stepping Stones (MaSS).²

1 Manders *et al.* 2021.

2 <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/maritiem-erfgoed/maritiem-erfgoed-internationaal/data-over-buitenlandse-scheepswrakken>

Maritime Stepping Stones (MaSS)³ – <https://mass.cultureel-erfgoed.nl>

MaSS is een online database met verhalen over wrakken en ander maritiem erfgoed. Er staan bijzondere verhalen in over de glorie van onze maritieme geschiedenis, maar ook de donkere kanten ervan worden belicht. Het is een verzameling van verhalen uit het maritieme verleden, vanuit westerse, maar ook vanuit niet westerse perspectieven.

De database is bedoeld voor archeologische professionals, vrijwilligers en iedereen die geïnteresseerd is en meer wil weten over maritiem erfgoed. MaSS kan met of zonder account bekeken worden. Alle (ongeregistreerde) gebruikers kunnen een toevoeging voorstellen, een fout melden, een correctie voorstellen, een duplicaat melden, een auteursrechtprobleem melden, een foto toevoegen, een referentie toevoegen en deelnemen aan discussies. Als gebruikers zich registreren op MaSS kunnen ze zelf maritiem erfgoed dat zij belangrijk vinden toevoegen en beheren, hun favoriete maritieme erfgoed markeren en een persoonlijk verhaal delen op Wij en Water⁴ over wat zij een belangrijk en bijzonder voorbeeld van maritiem erfgoed vinden. Archeologische professionals kunnen MaSS gebruiken voor een snel overzicht van een site en links naar wetenschappelijke rapporten vinden in de referentiesectie. Vrijwilligers kunnen toegang krijgen tot het contentmanagementsysteem achter de website en helpen bij het beheren van de website.

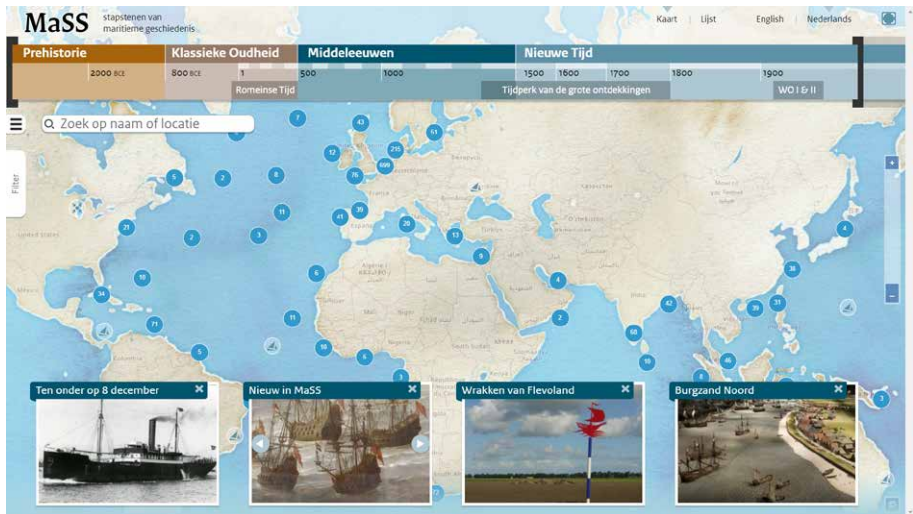
Doelstellingen MaSS

De naam ‘Maritime Stepping Stones’ verwijst naar sites die belangrijk zijn voor de maritieme archeologie als discipline. Deze sites, verspreid over de hele wereld, worden ook gedeeld op MaSS, maar de meeste sites zijn Nederlands. Een van de doelstellingen van MaSS is namelijk om een overzicht te geven van alle Nederlandse scheepswrakken die eigendom zijn van de Nederlandse staat. De MaSS-website maakt maritiem erfgoed toegankelijk voor een breed publiek en brengt informatie over al deze verschillende maritieme erfgoedssites samen. Want scheepswrakken zijn niet het enige maritieme erfgoed. Denk aan havens, kades, bruggen, vaarwegen en pakhuizen. Zelfs verdronken landschappen met prehistorische overblijfselen zijn onder water te vinden of jongere overblijfselen, zoals verzonken dorpen. Op de interactieve kaart en tijdbalk kunnen scheepswrakken uit de Prehistorie (>800BCE), Klassieke Oudheid (800BCE- 500CE), Middeleeuwen (500-1500) en Nieuwe Tijd (1500-2020) gevonden worden. Via filters kan gezocht worden naar bijvoorbeeld bepaalde typen erfgoed of specifieke scheepstypen. Per site zijn feitelijke gegevens zoals de bekende afmetingen en staat van de site te vinden. MaSS levert ook andere bronnen zoals kaartmateriaal, foto's, documenten, tekeningen, video's en 3D-modellen. Elke site heeft, indien deze beschikbaar zijn, verwijzingen naar artikelen en rapporten en links naar verschillende andere producten die tijdens projecten zijn gemaakt, zoals de Rooswijk virtuele duiktour⁵. Ook historische scheepsroutes zijn inzichtelijk gemaakt op MaSS. Zo ontstaat een compleet beeld van de aanwezige kennis over het Nederlandse maritiem erfgoed.

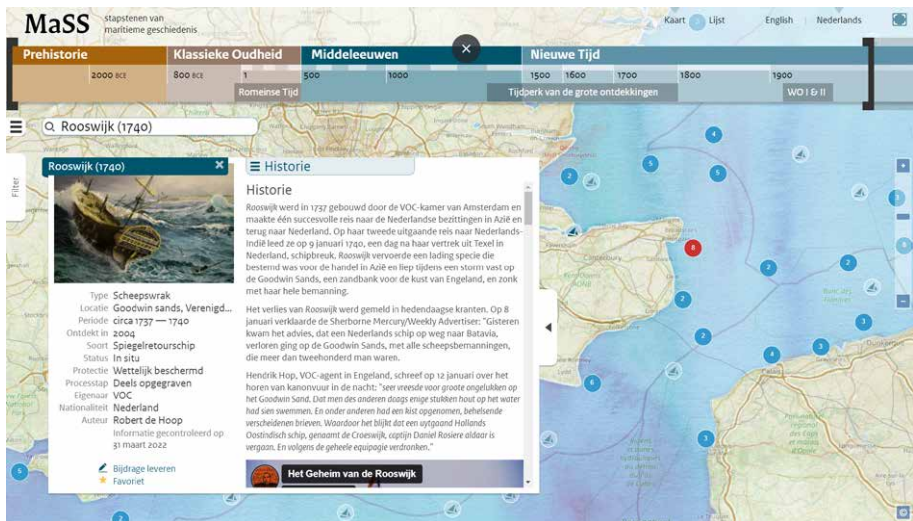
3 <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/bronnen-en-kaarten/overzicht/mass-maritiem-erfgoed-in-kaart>

4 <https://mass.cultureelerfgoed.nl/wij-en-water>

5 <https://www.cloudtour.tv/rooswijk>

Figuur 1: De hoofdpagina van MaSS © RCE.

Figuur 2: Voorbeeld van een site op MaSS © RCE.

Omdat veel Nederlands maritiem erfgoed buiten onze landsgrenzen ligt, heeft MaSS een internationaal karakter. Om de database uit te breiden, is een partnerschap aangegaan met de Nautical Archaeological Digital Library (NADL)⁶, een gemeenschap van maritiem archeologen van over de hele wereld. Maritiem erfgoed neemt een belangrijke plaats in binnen de archeologie, maar is grotendeels onzichtbaar. NADL en MaSS hebben als gezamenlijk doel om de zichtbaarheid van maritieme archeologie wereldwijd te vergroten en het maatschappelijke belang ervan te benadrukken. Een van de activiteiten is dan ook om maritiem erfgoed letterlijk op de kaart te zetten, verhalen te vertellen

6 <https://shiplib.org>

en zo meer bewustzijn en draagvlak te creëren voor het belang van maritiem erfgoed. NADL heeft ervoor gekozen om MaSS te gebruiken als een manier om dit te doen en zal scheepswrakken van over de hele wereld toevoegen.

Literatuur en bronnen

Manders, M., A. van Dissel, W. Brouwers, M. Fink, J. Spoelstra, R. de Hoop, M. Heijink, A. Lemmers, A. Heitz, O. de Vroomen 2021. *Wrakkentelling. Een kwantitatief onderzoek naar historische Nederlandse scheepswrakken in de wereld*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Amersfoort.
Beschikbaar via: <https://www.cultureelerfgoed.nl/publicaties/publicaties/2021/01/01/wrakkentelling>

Over de auteur

Robert de Hoop
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed,
Smallepad 5
3811MG Amersfoort.
r.de.hoop@cultureelerfgoed.nl

Robert de Hoop is maritiem- en onderwaterarcheoloog en werkt sinds oktober 2017 bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Hij voltooide zijn bachelor Archeologie cum laude aan de Saxion Hogeschool en zijn master Maritieme Archeologie aan de Universiteit van Zuid-Denemarken. Tijdens zijn studie behaalde hij zijn commerciële duikbrevetten. Robert heeft deelgenomen aan verschillende nationale en internationale projecten, waaronder de opgraving van VOC-schip de Rooswijk en het schrijven van een UNESCO trainingsmanual voor het beheer van onderwater cultureel erfgoed en de proces- en best practice-richtlijnen voor het EU-project SASMAP. Robert specialiseert zich in digitale archeologie, conflictarcheologie en gedeeld cultureel erfgoed.